

Woensdag 7 november 2018

TivoliVredenburg - Hertz - 20.00 uur

Internationale Topensembles II

TRULS MØRK & BEHZOD ABDURAIMOV

Ludwig van Beethoven 1770-1827

Eerste Cellosonate in F (1796)

Adagio sostenuto - Allegro

Rondo: Allegro vivace

Sergej Prokofjev 1891 - 1953

Tweede Cellosonate in C opus 119 (1949)

Andante grave; Moderato

Allegro, ma non troppo

Pauze

Sergej Rachmaninov 1873 - 1943

Cellosonate in g opus 19 (1901)

Lento - allegro moderato

Allegro scherzando

Andante; Allegro mosso

Beethoven - een koninklijke sonate

In 1809 stond keizer Napoleon Bonaparte voor de tweede keer met zijn troepen voor de wallen van Wenen. Ludwig van Beethoven moest zijn woning aan de Mülkerbastei tijdelijk verlaten om meer in het centrum onderdak te zoeken bij zijn broer, omdat de Franse kanonskogels om hem heen begonnen in te slaan. Diezelfde houwdegen van een Napoleon, voor wie Beethoven ooit grote bewondering had gekoesterd, verlangde eens niet een bajonet, maar een kostbare Stradivarius-cello te hanteren. 'Hoe hou je zo'n ding verdomme vast?', schijnt hij aan de toenmalige eigenaar gevraagd te hebben. Als dank voor deze gunst liet hij ook nog een deukje in het hout van de cello achter, zo gaat het verhaal. De eigenaar was een van de broers Duport: Parijse cello-virtuozen die later in Berlijn verzeild zouden raken. In Berlijn waren zij beiden werkzaam aan het hof van de cello-spelende vorst Frederik de Tweede van Pruisen, toen een nog jonge Beethoven de keizerlijke residentie aandeed tijdens een tournee in 1796. Als pianist had Beethoven in de Weense salons furore gemaakt, nu kon de twintiger zijn grote vaardigheden ook in de buitendienst uitventen: de rondreis duurde wel vijf maanden en

Berlijn was natuurlijk een hoogtepunt. Het schrijven van een sonate voor cello en piano was nog geen gemeengoed, maar in deze omstandigheden (met een cello-minnende keizer en twee topvirtuozen bij de hand) greep Beethoven gemotiveerd naar de pen. Zijn eerste twee cellosonates - er zouden later in zijn leven nog drie volgen - schreef hij hier voor de Pruisen-koning. Wie van de beide broers Duport de sonate uiteindelijk voor het eerst uitvoerde, is niet duidelijk - wél dat Beethoven zelf achter de vleugel plaats nam en zich de kaas niet van het brood liet eten. Op veel plaatsen overschaduwde de formidabele pianopartij een schuchtere cello, die af en toe wat in te brengen heeft met verleidelijke cantilenes, maar vaak ook slechts als begeleidende instantie functioneert. Toch is deze sonate uit 1796 te beschouwen als het vertrekpunt van de zelfstandige cellosonate met piano.

De sonate is in wezen tweedelig, maar kent drie tempi. Met een *Adagio sostenuto* opent de cello droefgeestig en daarbij drukt hij de pianist eerst nog wat naar de achtergrond, maar in de overgang naar het aansluitende *Allegro* begint de piano zich opzichtig in het discours te mengen met snelle akkoordspelingen, waarna het eerste opgewekte thema voluit door de pianist wordt ingezet. Het tweede thema is nog steeds vrolijk van aard, maar wat lyrischer van snit. Vooral aan het slot van dit deel leeft de pianist zich uit in uitbundig en opzichtig vertoon van kunnen. De introductie van het zeer korte Rondo-thema laat Beethoven echter weer aan de cellist, op de voet gevolgd door de piano.

Prokofjev - een door de partijbonzen goedgekeurde sonate

Dezelfde dure Stradivarius-cello uit 1711 die Napoleon in zijn klauwen had gehad, kwam later in het bezit van de Russische cellist Mstislav Rostropovitsj - nog steeds met de deuk die Napoleon er in achterliet. In 1949 was Rostropovitsj nog een jonge man, maar wel al met een geweldige uitstraling. Samen met pianist Svjatoslavl Richter bracht hij in dat jaar de Tweede Sonate van de Russische componist Mjaskovski ten gehore. Een koude wind gierde door de componisten-gelederen, want juist een jaar eerder had ideoloog Zjdanov een verbeterd gevecht tegen iedere vorm van 'formalisme' in de muziek ingezet. Muziek mocht niet meer alleen op zichzelf bestaan, maar moest meehelpen de sociaal-realistische verwachtingen van de Sovjet-burger vorm te geven. Componisten als Sjostakovitsj en de zo'n vijftien jaar oudere Prokofjev hadden hiervan te lijden en voelden zich sterk beknot in hun artistieke vrijheid. Pas toen in maart 1953 Stalin stierf, kwam er een einde aan deze ideologische overheidsbetutteling: componisten konden weer wat vrijer gaan ademen. Helaas gold dat niet voor Prokofjev, want hij stierf op precies dezelfde dag als Stalin, eenenzestig jaar oud.

Maar toch, het adembenemende spel van de jonge Rostropovitsj in de sonate van zijn collega had Prokofjevs bloed bij dat gedenkwaardige concert in 1949 sneller doen stromen: hij besloot terstond een nieuw werk voor deze bijzondere cellist te schrijven. Toen het een jaar later klaar was, kon het natuurlijk nog niet direct voor publiek uitgevoerd worden: eerst moesten ze het werk laten horen bij een commissie van de Componisten-Unie die er een 'da' of 'njet' over zou uitspreken. Vervolgens speelden ze het ook nog eens voor een plenaire

zitting van de radio-commissie en pas daarna mocht het op 1 maart 1950 tot een eerste publieke uitvoering komen. Het eerste deel begint melodieus en zwaar-op-de-hand. Het geeft de cellist ruimte voor expressieve lijnen, maar wordt allengs lichter van toon. Dansant en energiek beginnen beide instrumenten aan het tweede deel, een *Moderato* met een ernstig klinkend middendeel; niettemin eindigt dit *Moderato* met een frivole kwinkslag. In het afsluitende *Allegro ma non troppo* klinkt de vrolijke, probleemloze Prokofjev van de 'Klassieke symfonie' hand in hand met weemoedige en breed stromende passages die we van romantische Russen als Rachmaninov en Tsjaikovski kennen. Spontane bewondering dwong Prokofjev met dit werk af bij zijn collega Mjaskovski, die ook bij die winterse publieke première aanwezig was. Hij noteerde: 'Gisteren speelden Rostropovitsj en Richter de nieuwe cellosonate van Prokofjev in een openbaar concert, een wonderbaarlijk stuk muziek!'

Rachmaninov - sonate van een herboren componist

Terug naar keizerlijke tijden: in 1901 zat de Russische tsaar, geholpen door zijn geheime diensten, nog stevig op zijn troon. De jonge componist Sergej Rachmaninov vond dit waarschijnlijk doodnormaal en gewenst: politieke veranderingen kwamen hem niet uit. Net als Prokofjev ontweek hij al snel het geweld en de onrust die de Russische Revolutie met zich meebracht. Amerika wordt voor hem het nieuwe vaderland. Maar: daar eenmaal rijk geworden met zijn kunst, liet hij er een villa bouwen die in alles nostalgisch de Russische pre-revolutionaire sfeer moest ademen. Zelfs het bediendend personeel werd geacht uitsluitend Russisch te spreken. Rond de eeuwwisseling had de twintiger Rachmaninov echter nog geen faam als componist. Integendeel, zijn Eerste Symfonie was afgebrand in de pers en de jonge componist was zo verslagen dat hij geen noot meer op papier durfde zetten. Er moest een hypnose-therapie aan te pas komen om de weigerende motor weer op gang te brengen. En dat lukte wonderwel: 1901 wordt het jaar van zijn grote doorbraak met het meeslepende Tweede Pianoconcert. Maar 1901 is ook het jaar van de Cellosonate in g kleine terts, Rachmaninovs laatste kamermuziekwerk, naar later zal blijken. Dezelfde lange, smachtende lijnen die het Tweede Pianoconcert zo beroemd maakten, treffen we hier aan in de langzame delen: in het eerste deel direct na de introductie, maar ook in het langzame deel van het *Allegro scherzando* en natuurlijk in het *Andante*, waarin de piano het tapijt uitrolt waar de cellist op kan gedijen met ongehoord zwaarmoedige expressiviteit. Het slotdeel is dan weer uitermate uitbundig met een genereus, maar halsbrekend aandeel voor de pianist. Rachmaninov schreef het werk voor een oudere vriend, de cellist Anatoli Brandikov, die ook al diverse werken van Tsjaikovski in première had gebracht. Natuurlijk begeleidde Rachmaninov zelf bij de première op 2 december 1901. Kennelijk bracht hij daarna nog wat ultieme wijzigingen aan, want onderaan de partituur noteerde hij 12 december als opleveringsdatum.

Kees Arntzen

Truls Mørk

'Tijdens het spelen spant en ontspant mijn keel alsof ik zing, hoewel de noten uit de cello komen.' Met deze vocale benadering van de cello heeft de Noorse Truls Mørk een groot publiek gewonnen. Tijdens zijn opleiding kreeg hij les van de befaamde cellisten Frans Helmerson en Natalja Sjachovskaja. In zijn inmiddels lange carrière, die begon met een finaleplaats tijdens het Tsjaikovski Concours in Moskou van 1982, heeft hij samengewerkt met befaamde orkesten als het Philharmonia Orchestra, Cleveland Orchestra, Staatskapelle Dresden en het Koninklijk Concertgebouworkest. Hij gaf talloze recitals in onder meer Carnegie Hall, het Kennedy Center en was oprichter, en dertien jaar lang leider, van het Internationale Kamermuziekfestival van Stavanger. Zijn omvangrijke discografie bevat diverse met Gramophone, Grammy, Midem en ECHO Klassik bekroonde cd's en omvat vrijwel alle grote celloconcerten, maar ook de cellosuites van Bach. Groot is de belangstelling van Truls Mørk voor hedendaags repertoire. Zo speelde hij meer dan dertig wereldpremières van onder anderen Penderecki, Thoresen en Rautavaara. Over musiceren op hoog niveau heeft Truls Mørk een uitgesproken mening: 'Je hoeft niet zo puur te zijn. Een echte artiest durft risico's te nemen, en soms gekke dingen te doen. Vrijuit denken en creativiteit zijn voor mij dan ook essentiële elementen in mijn spel.'

Behzod Abduraimov

Behzod Abduraimov werd in 1990 geboren in Tasjkent, de hoofdstad van Oezbekistan. Daar kreeg hij les van Tamara Popovitsj. Later studeerde hij bij Stanislav loudenitsj aan het Park University International Center for Music in Kansas. Inmiddels is hij daar zelf Artiest in Residence. Behzod Abduraimov ontwikkelde een carrière als solist en kamermusicus. In 2009 won hij de London International Competition. Nadien soleerde hij wereldwijd met toonaangevende orkesten, waaronder het Koninklijk Concertgebouworkest, Los Angeles Philharmonic Orchestra, Boston Symphony Orchestra, Münchner Philharmoniker, Tsjechisch Filharmonisch Orkest en het Gewandhausorchester Leipzig, onder dirigenten als Valery Gergjev, Vladimir Ashkenazy, Vasily Petrenko, James Gaffigan, Jakub Hruša and Vladimir Jurowski. Ook speelde hij bij het openingsfestival van de Elbphilharmonie in Hamburg in januari 2017. Zijn debuut-cd met werken van Prokofjev, Saint-Saëns en Liszt werd bekroond met een Choc de Classica en een Diapason Découverte. Daarna volgden eveneens geprezen cd's met Tsjaikovski's Eerste Pianoconcert en Prokofjevs Derde Pianoconcert 's met het Orchestra Sinfonica Nazionale della RAI o.l.v. Juraj Valčuha.

Volgende concert serie Internationale Topensembles II

Woensdag 23 januari - Hertz - 20.00 uur

Janine Jansen & Friends - Muziek van Mozart